

Tomislav Išek: *Mjesto i uloga HKD Napredak u kulturnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine (1902.-1918.)*. Nakladnici: Institut za istoriju (Sarajevo) i HKD Napredak (Sarajevo), Sarajevo 2002., str. 236

U vrijeme obilježavanja velikog jubileja HKD Napredak - stote obljetnice osnutka 1902.-2002.- iz tiska je izašla monografija dr. Tomislava Iška *Mjesto i uloga HKD Napredak u kulturnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine (1902. - 1918.)*. S pojavom ovog djela naša historiografija je obogaćena još jednim vrijednim znanstvenim radom koji predstavlja doprinos u izučavanju kulturne historije Bosne i Hercegovine, poglavito mjesta i uloge nacionalnih kulturnih društava bosanskohercegovačkog podneblja. Iako je kulturna historija Bosne i Hercegovine, već dugi niz godina zapostavljena u korist političke, s pojavom ove knjige dobili smo četvrtu monografiju koja obrađuje prošlost nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava: *Gajreta, Prosvjete, Narodne uzdanice* i na koncu *Napretka*. Ideja za znanstvenu obradu nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava pojavila se u Institutu za istoriju u Sarajevu prije dvadesetak godina. Pretpostaviti je da će možda upravo obilježene stoljetnice spomenutih društava potaknuti historičare da, u cilju što potpunije slike našega društva, još cjelovitije priđu izučavanju nekih drugih aspekata kulturne prošlosti bosanskohercegovačkih naroda.

Djelo dr. Iška nastalo je kao plod temeljitog desetogodišnjeg istraživanja i strpljivog rada započetog uoči agresije, a većim dijelom urađenog u uvjetima nedavnog minolog rata. U metodološkom pogledu autor je koristio kronološki i tematski princip, što na koncu daje cjelovitu i harmoničnu sliku pregleda nastanka i razvoja *Napretka* za vrijeme austrougarske uprave u BiH.

Knjiga s ukupno 236 stranica, opremljena naučnom aparaturom (Izvori i literatura, Kazalo mjesta, Kazalo osobnih imena) podjeljena je u pet dijelova. U prvom dijelu, nakon uvodnih napomena, autor raspravlja o općim karakteristikama života bosanskohercegovačkih Hrvata uoči pojave hrvatskih potpornih društava te osnutku hrvatskih potpornih društava u Mostaru (14. 9. 1902.) *Hrvatskog potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola u BiH* i u Sarajevu (9. 11. 1902.) *Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine*. Iako su ova dva društva nastala odvojeno, njihova se aktivnost ispreplitala, ali su potrebe mladih naraštaja, inteligencije i građanstva nametale vodstvima oba društva obavezu ujedinjenja. Detalj-

nom i preciznom analizom korištene građe autor je utvrdio datum utemeljenja *Napretka* (14. 9. 1902.) kao i datum definitivnog ujedinjenja dvaju hrvatskih potpornih društava čijom fuzijom (9. 6. 1907.) započinje tzv. "zlatni period" *Napretka*.

U drugom dijelu Išekovog djela prikazana je analiza organizacijske strukture *Napretka* usko povezane s reguliranjem pravila 1906.god. nakon čega nastupa era "normalnog" rada na planu širenja organizacijske mreže *Napretkovih* organizacija – podružnica i povjereništava. Posebna pozornost posvećena je *Napretkovim* podružnicama i povjerenstvima, koje su osnivane diljem Bosne i Hercegovine, čiji rast nije bio nimalo lagan za Upravu društva. Ipak, 1914.godine *Napredak* ima 40 podružnica i 27 povjerenstava, a bilo je slučajeva da se podružnice osnivaju u tipično nehrvatskim sredinama kao što su Višegrad i Sanski Most ili "gospojinske" podružnice koje su činile žene. *Napredak* je 1914. imao oko 3000 članova od kojih u strukturi treba posebno istaknuti: a) dobrotvore, b) utemeljitelje i c) podupiruće članove razvrstane prema visini novčanih prinosa društvu.

Treći dio knjige govori o primarnoj oblasti bogatog *Napretkovog* djelovanja, načinu podizanja školovanog kadra, dodjeli potpora đacima i stipendija visokoškolicima, odnosno potpomaganju i namještanju djece na zanate i trgovine. Od kolike je važnosti ovo pitanje govore i središnje skupštine *Napretka* na kojima se redovito raspravljalo oko pomoći i brizi za mlade, često i vrlo žustro. Iz tabelarnih prikaza na kraju knjige može se vidjeti obim dodijeljenih potpora i stipendija. Ilustracije radi, do društvene godine 1913./1914. *Napredak* je financijski pomogao 1192 đaka. U istom dijelu govori se i o početnim konviktorskim naporima na zbrinjavanju *Napretkovih* štíćenika te izdavačkoj djelatnosti i promicanju pisane riječi. Ovdje svakako zauzima važno mjesto Hrvatski narodni kalendar *Napredak* koji u kontinuitetu izlazi od 1907. do 1917. godine, koji se po svom sadržaju s pravom može smatrati iznimnim izvorom za izučavanje prošlosti *Napretka*.

U četvrtom dijelu monografije autor je posvetio pažnju "ostalim aktivnostima" *Napretka*, nimalo ne umanjujući vrijednost i značaj poglavlja koje ovdje obrađuje: *Napretkova* graditeljska djelatnost - Hrvatski zakladni dom, Početak gradnje konvikta Kralj Tomislav, Zabave - značajan oblik kulturne i društvene djelatnosti *Napretka*, Izvanredna vrela prihoda - razni načini samofinanciranja *Napretkove* djelatnosti. Uporedo s formiranjem hrvatskih potpornih društava i aktivnostima na njihovoj fuziji, izradom i potvrdom pravila, pružanjem potpore đacima, i visokoškolicima, rasla je ideja o izgradnji ustanove koja bi svojom funkcijom bila u službi *Napretka* kako bi se stvorili uvjeti za njegovo bolje djelovanje. Plod ovakvog razmišljanja i nesebičnog zalaganja *Napretkovog* vodstva, uz podršku članstva, je otvaranje Hrvatskog zakladnog doma u Sarajevu 28. 9. 1913. godine. Iako u stalnoj materijalnoj oskudici, iste godine Uprava društva donosi odluku o gradnji *Napretkovog* srednjoškolskog

konvikta, ali će usljed izbijanja Prvog svjetskog rata njegova gradnja biti obustavljena. U vrijeme kada u BiH nisu djelovale visokokvalitetne kulturne institucije, *Napretkove* zabave bile su jedinstvena prilika da se taj nedostatak donekle otkloni, a uz to stvore mogućnost za dodatno samofinanciranje unutar *Napretka*. Najraširenija djelatnost *Napretka* na prikupljanju izvanrednih prihoda, kako navodi autor monografije, bila je “prodaja cigar-papira i šibica (žigica)” i ona se, uglavnom, odvijala među najširim slojevima hrvatskog puka.

Konačno, peti dio knjige autor je posvetio *Napretku* u godinama Prvog svjetskog rata kada postepeno dolazi do reduciranja aktivnosti Središnje uprave, zastoja u radu podružnica, a u nekim i do potpunog prekida. Hrvatski narodni kalendar *Napredak*, također, prekida svoj kontinuirani izlazak (1907.-1917.).

Dr. Išek obradio je period nastanka i djelovanja *Napretka* (1902.- 1918.) kao zasebnu cjelinu, ali je ovom monografijom i pred sebe i pred ostale istraživače postavio zadatak da cjelovito i sistematski obrade njegovo mjesto i ulogu sve do ukidanja 1949. godine, kao i period od obnove Društva (1990.). U nizu radova različitog karaktera koji su do sada napisani o *Napretku*, Išekova monografija zasigurno zauzima istaknuto mjesto. Zasnovana je na primarnim i sekundarnim izvorima te kritički provjerenj literaturi. Mada govori samo o prvom, austrougarskom razdoblju djelovanja *Napretka*, Išekova monografija je dosad najbolja i najtemeljitija studija o djelovanja najznačajnijeg kulturnog društva bosanskohercegovačkih Hrvata. ■

Ljubomir Lukić